

LÄSA

Läsförståelseutveckling för sfi

Kurs B

Till läraren

Läsförmåga handlar om avkodning, uttal, läshastighet och flyt, medan läsförståelse handlar om att söka information, läsa mellan raderna, reflektera över textinnehållet och kunna sammanfatta det. Målet för färdigheten *läsa* i kunskapskraven för kurs B är att eleven ska kunna förstå vanligt förekommande texter i vardagslivet:

Eleven läser och förstår enkla texter i vanliga situationer i vardagslivet. Eleven läser och förstår anpassade berättande och beskrivande texter om välbekanta ämnen, konkret information samt korta, tydliga och enkla meddelanden och instruktioner. (SKOLFS 2017:91, reviderad 2022)

Lässtrategier är mentala processer som sker medvetet. Strategierna kan användas före, under och efter läsningen. Syftet med dessa är att man ska kunna tillgodogöra sig innehåll och budskap i en text. Strukturerad träning i att använda lässtrategier kan bidra till att läsaren så småningom automatiserar strategierna.

Elever ska kunna välja strategier utifrån uppgiftens art. Men för att de ska kunna göra det behövs det övning i att använda lässtrategier. I Skolverkets publikation *Kommentarsmaterial till kursplanen i kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare* (ISBN: 978-91-7559-535-1) framgår det att läraren ska planera ”olika läsrelaterade aktiviteter” (s. 9). Vidare sägs det att läsrelaterade aktiviteter ”syftar [...] till att väcka lust och intresse för texten samt skapa förutsättningar för eleven att både förstå textens innehåll och [...] utveckla det svenska språket”. Det betonas också att lärare och elever bör samtala om ”lässtrategier och hur de kan bidra i läsprocessen” (s. 9). I materialet ges även exempel på olika strategier:

Lässtrategierna kan variera beroende på vilken typ av text det handlar om och i vilket syfte den ska läsas. Det kan handla om att eleven drar nytta av grammatiska ledtrådar, förhåller sig till obekanta ord i texten eller uppmärksammar när förståelsen

brister. Andra exempel på lässtrategier [...] är att sökläsa för att finna information eller att underlätta förståelsen genom att identifiera syftet med texten [...] dra slutsatser om texters huvudbudskap, uppmärksamma temporala eller kausala samband och göra förutsägelser om kommande innehåll i texter. (s. 9, 10)

Kommentarmaterialet lyfter dessutom fram vikten av att ”skapa tillfällen där eleverna tränar på att uppfatta och tyda betydelsebärande ord och sammanhang för att förstå talad eller skriven text”, till exempel ”att försöka uppfatta det väsentliga i en tidningsartikel med alltför komplext språk för färdighetsnivån” (s. 9, 10).

Elever som är ovana läsare har stor nytta av att träna upp lässtrategier. Men även andra elever har nytta av att arbeta systematiskt med texter. När en elev säger att hen läser mycket, behöver det inte innebära att hen läser olika typer av texter. Det kan vara så att erfarenheten begränsas till en viss sorts text, och att eleven därför har nytta av lässtrategier i mötet med nya texttyper. Även elever som redan är vana läsare kan utveckla sin läsförståelse genom att reflektera över vilka strategier de använder när de läser något på sitt modersmål eller på ett främmande språk. När de sedan använder sina strategier på ett mer medvetet sätt kan läsförståelsen på målspråket utvecklas i snabbare takt.

LÄSA B och lässtrategier

Läromedlet *LÄSA B – läsförståelseutveckling för sfi* innehåller olika typer av texter. Uppgifter och frågor är utformade så att eleverna får prova på olika sätt att läsa. Läromedlet är tematiskt uppbyggt och ämnena anknyter till vardagliga situationer i en vuxens liv.

Läromedlets teman är

- Familj och släkt
- Mat och dryck
- Kropp och hälsa
- Kläder och väder
- Bostad och adress
- Vardagsliv och fritid.

Den inledande texten i varje kapitel består av en tidningsartikel. Utifrån den får eleven prova sju olika lässtrategier. Det innebär att eleven arbetar med en och samma text på flera sätt. Upplägget med en tidningsartikel återkommer i varje tema och läsförståelseträningen blir därmed cyklisk.

Eleven får träna på

- att dra nytta av ledtrådar
- att skaffa sig en överblick
- att ta reda på vad ord och fraser betyder
- att läsa på olika sätt
- att leva sig in i texten
- att ha en dialog med texten
- att sätta händelser i rätt tidsordning.

Att dra nytta av ledtrådar

Reflekterandet över en text börjar redan före själva läsningen. En god läsare drar nytta av de ledtrådar som finns kring texten. Ledtrådarna ger en förning om vad texten handlar om, samtidigt som de kan väcka nyfikenhet hos läsaren.

Texterna i **LÄSA B** kompletteras med till exempel bilder, emojis och logotyper. Dessa ger ledtrådar om texters innehåll. Färgerna i diagrammen fungerar också som visuella ledtrådar. Textens format ger läsaren information om typen av innehåll. I läromedlet möter eleven till exempel menyer, prislister, scheman, mejl, enkäter och annonser.

När eleven ska ta sig an längre texter blir ledtrådar extra viktigt. Inför läsningen av tidningsartikeln får eleven möjlighet att fundera över vilken information rubrik och bild ger om artikelns innehåll. Det är en fördel att prata om ledtrådar före läsningen. Om elever får möjlighet att samtala om förväntningarna på en text, får de en förståelse av innehållet. Efter läsningen kan man prata om hur väl förväntningarna stämde.

Om läraren har som rutin att låta eleverna samtala före läsning, vänjer de sig vid att dra nytta av ledtrådar. När de har provat denna strategi i helklass ett par gånger, kan man låta dem reflektera två och två nästa gång de ska ta sig an en längre text.

Att skaffa sig en överblick

Genom att läsa en text från början till slut skaffar man sig en uppfattning om innehållet i stort. En god läsare ser till att få en första överblick över innehållet innan hen fördjupar sig i texten. Hen lägger också märke till vilka ord och textstycken som man bör lägga extra vikt vid under omläsningen.

Tidningsartiklarna i **LÄSA B** tillhör de längsta texterna i övningsmaterialet. För att komma igenom en hel tidningsartikel kan eleven lägga ett papper eller en linjal under textraden. Eleven flyttar ner pappret eller linjalen allteftersom hen läser vidare på nästa rad. Att föra en penna eller ett finger i textriktningen fungerar också bra. För en del elever kan det även vara till hjälp att forma läpparna efter orden under läsningen eller att läsa med låg röst. Då kan igenkänningen av ord öka.

I instruktionen till uppgiften uppmanas eleven att enbart stryka under ord som är nya för hen under den första läsningen. När eleven är inställd på att ta reda på betydelsen av vissa begrepp lite senare, blir det lättare för hen att komma vidare i texten. Betydelsen av en del ord och fraser kan klarna under läsningens gång. Men eleven bör räkna med att läsa om artikeln en eller flera gånger, för att få mer kontroll över händelseförlopp och detaljer, innan hen påbörjar de resterande uppgifterna som hör till artikeln.

Eleven har möjlighet att välja mellan en längre och en kortare version av tidningsartikeln. Det går också bra att läsa den kortare texten först och sedan den längre, för att då ta del av fler detaljer.

Att ta reda på vad ord och fraser betyder

Att förstå vad ord och fraser betyder är avgörande för att kunna förstå detaljerna i en text. En god läsare ser till begreppets kontext, funderar på om begreppet påminner om något annat ord eller uttryck eller tar hjälp av grammatiken för att se vilken ordklass ett ord tillhör, när det dyker upp i en text. Vid behov använder läsaren lexikon eller ber någon förklara betydelsen.

Texterna i **LÄSA B** syftar till att göra elevens ordförråd större inom domänen vardagsliv. I en av uppgifterna till tidningsartikeln får eleven chans att fördjupa sig lite extra i ordens betydelse, genom att hitta en passande synonym eller ett liknande uttryck till några utvalda ord och fraser. Ordet eller frasen är inte lösryckt utan står i en hel sats, för att underlätta för eleven. Eleven har också möjlighet att gå tillbaka till ursprungstexten, i detta fall tidningsartikeln, för att se ordet i ett större sammanhang.

Det bör poängteras att de utvalda orden eller fraserna inte är de enda betydelsebärande elementen i artikeln. Det finns troligen fler

begrepp som eleven behöver förstå för att kunna tillgodogöra sig hela innehållet. Därför finns det även en uppgift där varje elev skriver en egen ordlista med de ord som är nya för just honom eller henne. Då kan lexikon vara till hjälp, men man ska också vara medveten om att lexikon har sina begränsningar. Det är bra om man som lärare uppmanar eleverna att försöka komma fram till ett begrepps betydelse på något av de andra sätten, innan de tar hjälp av lexikon. På så sätt blir de mer kreativa i sin problemlösning. Det är en fördel om man sedan tar upp några av orden och uttrycken gemensamt i klassrummet, dels för att det kan vara en utmaning för elever att på egen hand tillgodogöra sig information i lexikon, dels för att alla ord och fraser inte finns med där.

För att befästa det nya ordförrådet finns det sedan en uppgift där eleverna skriver egna meningar med de ord och fraser som de har plockat ut. Då minns de ofta orden bättre och läsningen kan gå smidigare nästa gång de ska ta sig igenom en text inom samma ämnesområde. Elever som är i behov av stöd kan göra denna uppgift tillsammans med läraren.

Att läsa på olika sätt

Olika typer av frågor ställer olika krav på läsningen. En god läsare använder sig av sökläsning eller djupläsning beroende på frågans art.

Uppgifterna till texterna i **LÄSA B** har olika typer av frågeställningar. En del svar finns direkt i texten och då är sökläsning tillräckligt. Det gäller till exempel uppgifter i tidtabeller och annan kortfattad information. Eleven behöver inte läsa igenom allt för att hitta svaret. Det räcker med att söka fram rätt dag eller tid i en busstidtabell eller på ett schema, eller att söka efter öppettider eller priser i en annons.

Andra uppgifter i **LÄSA B** kräver att eleven använder sig av djupläsning för att besvara en fråga. Det gäller till exempel frågorna till tidningsartikeln. Ibland är samtliga svarsalternativ i en flervalsfråga omnämnda i texten, men i olika sammanhang. Då är det viktigt att eleven tar sig tid att läsa på djupet, genom att läsa om vissa textstycken i artikeln och ibland hela artikeln, för att exempelvis förstå vilka processer som är avslutade och vilka som pågår just nu. Eleven kan därför ha nytta av att uppmärksamma vilket tempus

som används i frågan, innan hen återvänder till artikeln för att läsa med nya ögon.

Variationen av frågeställningar i **LÄSA B** gör att eleverna får prova på olika typer av läsning. Det är bra att prata med dem om hur de ska disponera sin tid när de arbetar med läsuppgifter, så att de lägger mer tid och energi på frågeställningar som kräver djupläsning och arbetar mer effektivt med uppgiftstyper som endast kräver sökläsnings.

Att leva sig in i texten

En god läsare försöker leva sig in i texten. Inlevelse gör läsningen intressant och lustfylld. Det bidrar också till att man kan skapa sig en bild av innehållet, vilket gör att man hänger med bättre i handlingen.

Tidningsartiklarna i **LÄSA B** handlar om personer som har gjort olika typer av val i sitt vuxna liv. Tanken med ett innehåll som är personligt är att eleverna ska kunna identifiera sig med den person som det berättas om. Till samtliga tidningsartiklar finns det en uppgift som inbjuder eleven till att leva sig in i texten. Frågan kan handla om hur läsaren tror att personen i artikeln kände sig i en viss situation och alla tre svarsalternativen är möjliga. Svaret beror på hur varje elev tolkar textinnehållet. Frågan kan även vara hur man tror att det doftar i den miljö som beskrivs i artikeln eller vilka ljud man kan förväntas höra där.

Inlevelseförmåga leder ofta till att man som läsare får syn på fler detaljer i texten. Inlevelse i text har man nytta av i fortsatta studier, till exempel när det gäller läsning av skönlitteratur.

Att ha en dialog med texten

Textkopplingar är till stor del beroende av läsarens erfarenheter och förkunskaper. Kopplingarna kan bestå i att dra paralleller mellan textinnehållet och sig själv eller mellan textinnehållet och annan information som man redan känner till. Det är värdefullt eftersom vår föreställningsvärld blir mer nyanserad ju fler perspektiv vi får på ett ämne. Den bild man har av sig själv eller av något kan antingen bekräftas eller förändras av det man läser.

Koncentrationen på avkodning och uttal, samt fokus på att så snabbt som möjligt lösa tillhörande uppgifter, kan ibland leda till

att elever missar att göra textkopplingar. Andra kanske känner att de saknar referensramar till ämnet. I båda fallen kan retoriska frågor vid sidan om texten vara till hjälp. Vid sidan om tidningsartiklarna i **LÄSA B** finns små rutor med frågor som vänder sig direkt till eleven. Frågorna är formulerade på ett sätt som gör att alla läsare kan besvara dem och komma i dialog med texten. Retoriska frågor kan bidra till att eleven använder den egna referensramen eller kunskapsbanken som ett bollplank, för att reflektera över textinnehållet.

Att sätta händelser i rätt tidsordning

I den avslutande uppgiften till varje artikel i **LÄSA B** får eleven placera sex meningar i rätt tidsordning. Eleven kan gå tillbaka till texten om det behövs, men samtidigt bör hen vara uppmärksam på att händelserna kanske inte alltid berättas i tidsordning i själva artikeln. Därför behöver eleven fundera över vad som händer först, vad som händer sedan, vad som händer efter det och så vidare. Denna lässtrategi hjälper eleven att se den röda tråden i texten. Dessutom är det ett första steg på vägen mot att kunna sammanfatta en text.

Andra typer av uppgifter i **LÄSA B** går ut på att eleverna ska träna upp sin förmåga att se samband. Exempel på sådana uppgifter är att para ihop bild och text och att para ihop korta textstycken med rubriker.

Materialet syftar till att eleven ska få ett språk som är användbart i många olika vardagssituationer. Här är det tematiska upplägget en fördel, eftersom det både vidgar och fördjupar ordförrådet i domänen vardagsliv.

Övningsmaterialet ger även eleven en god förberedelse inför det nationella provet i läsförståelse.

LÄSA B är utformat för att passa skrivuppgifterna i det genrepedagogiska läromedlet **SKRIVA B**. Man kan med fördel arbeta med utvalda läsuppgifter före skrivandet. Då får eleverna möjlighet att bygga upp ett relevant ordförråd inför den kommande skrivuppgiften samtidigt som de får en god insikt i skrivämnet.

Författarna

LÄSA

Läsförståelseutveckling för sfi

B

1
Familj och släkt

2
Mat och dryck

3
Kropp och hälsa

Helena Bogren &
Karin Sundström

LÄSA

Läsförståelseutveckling för sfi

B

4
Kläder och väder

5
Bostad och adress

6
Vardagsliv och fritid

Helena Bogren &
Karin Sundström